

УДК 94(477)

В. І. СТЕЦЕНКОм. Переяслав-Хмельницький
vovusyka@ukr.net

РОЛЬ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ВОРОЖОЇ НАВАЛИ В ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ 1812 РОКУ

У статті розглянуто роль мирного населення в подіях 1812 р. Дослідження акцентує увагу на допомозі українського народу у забезпеченні армії всім необхідним. У статті звернуто увагу на партизанський рух, який поширювався на захопленій французами території.

Ключові слова: війна, український народ, партизанський рух, патріотизм, рекрут, ополченці, фураж, продовольство.

Вітчизняна війна 1812 року належить до однієї з досліджуваних тем історичної науки, оскільки до її вивчення звертаються історики як нашої країни, так й іноземні вчені.

Проблема участі українців у Вітчизняній війні 1812 р. довгий час була заідеологізованою. У цілому ряді загальних курсів історії України, у великій кількості випущених як центральними, так і місцевими видавництвами працях, взагалі відсутня згадка про війну 1812 року й участь в ній українського народу.

Водночас, грандіозні масштаби цієї історичної події, вплинули на подальший розвиток Російської імперії і України, як її частини, не дозволяють повністю його ігнорувати.

Висвітлення внеску нашого народу в перемогу у війні є актуальним. Першою передумовою такої актуальності є недоліки, що зустрічаються у працях вітчизняних істориків, що торкаються даної тематики. Це й схематизм в освітленні подій, й сліпе дотримання офіційно схваленим канонам. Характер більшості публікацій, що стосується теми нашого дослідження, носить «ювілейний», а отже не припускає критичного відношення до фактів.

В останнє десятиліття почалося поживлення у питанні участі українського народу у подіях 1812 року. Вітчизняні дослідники у період з 2000 по 2014 роки торкалися різних аспектів досліджуваної проблеми: вивчали архівні матеріали, першоджерела, спогади учасників подій 1812 року (праці В. В. Ададунова, О. М. Захарчук), висвітлювали плани Наполеона щодо українських земель (праці В. В. Ададунова, М. М. Варварцева, Б. М. Гон-

чар, В. С. Горак, О. Гуржій, О. М. Захарчук, А. І. Кудряченко, Г. Скорейко), доводили участь українців у військових формуваннях у складі російської армії у кампанії 1812 року (праці В. В. Ададунова, О. А. Бачинської, В. Я. Гелетія, В. В. Задунайського, О. А. Іваненка, А. Ложешник, Ф. Турченко, Я. О. Черногора) та у партизанському русі (праці О. М. Донік).

Торкалися також й теми наслідків Вітчизняної війни 1812 року, зокрема, її впливу на національну самосвідомість українців (праця В. Явтушенка).

Загалом в сучасній українській історіографії обмеженою залишається джерельна база досліджень. Незатребуваними виявилися багато матеріалів як українських, так і центральних архівів. Практично не досліджувалися іноземні джерела. У результаті українські історики до сьогодні не змогли створити глибоке, достовірне наукове дослідження, яке б всесторонньо висвітлювало роль і місце України в боротьбі з Наполеоном.

Метою написання даної статті є висвітлити національний характер патріотизму українського народу на фронтах Вітчизняної війни 1812 року, а також в тилу французької армії.

Неодноразове звернення уваги до питань війни 1812 р. призвело до зменшення акценту на всі події, зокрема, були випущені деякі питання, наприклад участь українців у партизанському русі та забезпеченні фронту під час війни, що було досить вагомим.

Під час подій 1812 р. великих неприємностей завдавали наполеонівській армії партизани. Із початку війни населення активно

тікало в ліси та на болота. Вони покидали домівки, палили власне майно, все, що могли, забирали, щоб нічого не залишилося ворогові. У лісах люди об'єднувалися й оселялися там, куди французькі полки не заходили, бо боялися натрапити на засідки.

Внесок жителів України в боротьбу із наполеонівською навалою, що виявлявся як у мирній, звитяжній праці в ім'я перемоги над ворогом, так і в боротьбі з ним на полях кривавих битв, був досить значним.

По-перше, це стосується розгорнення партизанського руху по всій території України. До партизанських загонів входили, переважно, селяни, кріпаки та козаки, які вели підвизницьку діяльність у тилу ворога.

Однією з форм участі українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. було постачання армії. Мирне населення забезпечувало російську армію продовольством і фуражем, виробляло продукцію на військових заводах.

Жителі українських земель допомагали збором пожертв на ведення бойових дій, придбання обмундирування та зброї для козацьких полків і ополчення.

Партизанський рух поширювався по всьому шляху просування ворожої армії. Партизани нападали на французькі роз'їзди і партії, на продовольчий транспорт.

Хоч їхня діяльність і була активною, однак вони не могли нанести значної шкоди наполеонівській армії. Тому були створені організовані партизанські загани під керівництвом відомих лідерів та генералів російської армії О. М. Сеславіна, Д. В. Давидова, О. С. Фігнера.

Партизанський рух набрав розмаху за п'ять днів до Бородінської битви. Д. Давидов запропонував ідею створити невеликий загін П. І. Багратіону і той попросив у М. І. Кутузова підтримати дану ідею.

До першого партизанського загону входило 80 козаків і 50 гусарів. П. Багратіон був ображеним на скупість М. І. Кутузова. Давши Д. Давидову 130 осіб, він посилає їх у тил наполеонівської армії для нападів на обози, роз'їзди та партії ворожих військ, проти мародерів. Через деякий час чисельність загону виросла до 200–300 осіб.

Своєю силою і хоробрістю партизани перемогли і змушували втікати цілі загани во-

рога, які були вп'ятеро чисельнішими. Військові називали партизан «вільними вершниками». Багато хто не довіряв їм, проти них виступали навіть генерали.

Отаман М. І. Платов казав, що головними силами партизанського руху були козаки. Вони були сміливими, тому їх часто використовували в розвідці. Зокрема, разом із військами В. В. Орлова-Денисова, оточили і взяли в полон бригаду французького генерала Ожеро. У цьому бою відзначились також 1-й Бузький полк, який розбив біля села Ясмін французький загін, що йшов на допомогу оточеним. 19 вересня 1812 р. група партизанів висадила в повітря французький артилерійський склад біля села Юренево. 4 жовтня 1-й бузький полк атакував ворожий обоз під В'язмою, у результаті чого французи втратили 375 осіб убитими і 495 полоненими. Хоробро воювали ці козаки в інших боях, переслідуючи ворога до містечка Гродно.

Про ратні їхні подвиги яскраво розповів керівник партизанського руху генерал Д. В. Давидов на сторінках свого «Щоденника партизанських дій» 1812 р. начальник партизанського загону Д. Давидова надіслав рапорт черговому генералу П. П. Коновніцену про бойові дії партизанського загону на шляху між В'язмою і Гжатськом, зокрема про відмінні дії бузьких козаків, які 11 жовтня на шляху між В'язмою і Гжатськом напали на транспорт ворога, що перевозив поранених, відбили 70 фур, 2 російських офіцерів, узяли в полон 6 офіцерів й 225 рядових. Д. Давидов доповідав, що більше ніяких транспортів із Гжатська до Смоленська немає.

У середині жовтня 1812 р. було створено рейдовий партизанський загін під командуванням генерал-ад'ютанта А. П. Ожаровського, до якого увійшли два полтавських та два донських козацьких, 19-й егерський та маріупольський гусарський полки. 20 жовтня корпус виступив з Юхнова до Смоленська.

Партизани завдали відчутних ударів відступаючій наполеонівській армії, знищували запаси продовольства, руйнували дороги. В одному з перших своїх боїв 9-й Полтавський козацький полк узяв у полон до тисячі ворожих солдатів і офіцерів. 2 листопада навальною атакою партизани оволоділи Красним

(Білорусія), де захопили обоз та полонених. У цьому бою відзначився 3-й Полтавський козацький полк [6, 128–129].

Для боротьби з партизанами Наполеон виділив із своєї старої гвардії цілу дивізію. Французи оточили село Кутькове (Білорусія), де перебував загін партизан, і намагалися знищити його. Незважаючи на раптовий напад супротивника, корпус А. Ожаровського не розгубився: егері відкрили влучний вогонь, а козаки і гусари вдарили у фланги, змусивши французів утікати.

Робилися партизанські рейди в глибокий тил ворога. Їх здійснювали козацькі полки з Київщини. Вони пройшли територією Польщі, вийшли на підступ до Варшави, знищили 3 тис. вояків. Нападали на французькі гарнізони. Рейд тривав із 20 жовтня по 1 грудня 1812 р. У ньому взяли участь 1-й, 2-й і 3-й Український козацький і один Донський козацький полки. Козаки не лише відтягнули на себе значні сили ворога, але й узяли у полон кілька тисяч наполеонівських солдатів і офіцерів, захопивши 26 гармат, і знищили низку великих їхніх баз постачання.

У боях проти французьких військ брав участь ескадрон козаків під командуванням В. П. Скаржинського. Він ухорив до загону генерал-майора М. І. Лідерса, який здійснив партизанський рейд під Борисовим (Білорусія). У складі цього ж загону ескадрон переслідував залишки французьких військ від Березини до Ковно (Білорусія) [8, 368].

У ході війни із числа рядових козаків та ополченців виявилися талановиті організатори партизанського руху.

Відомий партизан і герой Вітчизняної війни 1812 р. Єрмалай Васильович Четвертак народився 1781 р. в сім'ї кріпака с. Мефедівка (нині Середино-Будського району Сумської області). 1804 р. поміщик віддав його в солдати. Він служив у Київському драгунському полку, в складі якого і брав участь у війнах із Францією в 1805, 1807 і 1809 рр. З перших днів війни 1812 р. Єрмолай Васильович учасник ар'єргардних боїв. 19 вересня 1812 р. в бою біля Царева-Займища Четвертак потрапив у полон, але вже на четвертий день утік. У селах Задково і Босмани Смоленської губернії він організував і очолив загін у 300 осіб, з

яких 127 мали вогнепальну зброю, захоплену в супротивника. Вони нападали і знищували транспортні засоби і мости. Загін знищив близько 1 тис. вояків та офіцерів французької армії, захопив 4 гармати і 18 фургонів із продовольством і боєприпасами. Є. Четвертак зі своїм загоном партизан контролював територію в радіусі 15 верств. Потім воював у своєму полку, з яким пройшов усі бойові хрещення аж до столиці Франції Парижу.

Партизани контролювали значну територію. Партизани на чолі з відважним солдатом нападали на невеликі французькі гарнізони, знищували транспорти, руйнували дороги і мости. Цей партизанський загін знищив близько 1000 солдатів і офіцерів супротивника, захопив 4 гармати, 18 фургонів з продовольством і боєзапасами.

Після приходу російських військ Є. Четвертак повернувся до свого полку, з яким пройшов бойовий шлях до Парижа [4, 52].

У районі Колоцького монастиря Московської губернії (Росія) діяв 3-тисячний загін, очолюваний гусаром Єлизаветградського полку, українцем, Федором Потаповим, який називав себе Самусем. Є спогади офіцера Єлизаветградського гусарського полку Остен-Сакена, який зробив опис бойових дій селянського партизанського загону під керівництвом солдата з України Самуса. «Взятий у полон, поранений у Бородінській битві, лейб-ескадрону Єлизаветградського полку рядовий Самусь, високий, стрункий, кмітливий і блискучої хоробрості, з'явився до штабу, як керівник 3-тисячного партизанського загону, зібраного ним із селян навколишніх селищ. Утікши з полону, Самусь знайшов місцевість поблизу Колоцького монастиря, дуже зручне для партизанських дій, і запропонував селянам організувати загін, нападати на бази та команди, що проходили по операційній лінії, озброївшись зброєю і патронами супротивника повинні були стріляти його. Спочатку нападав на невеликі команди... а одного разу розбив цілий батальйон. Мав сувору дисципліну у загоні. Самусь мав свою гвардію в кількості однієї піхотної роти. Він її представив Милорадовичу...» [3, 33]. Загін Самуса знищив близько 3 тис. вояків і офіцерів французької армії.

Селяни й козаки не тільки постачали рекрутів і ополченців, забезпечували армію продовольством і фуражем.

Крім того, українці ще й значними матеріальними жертвами підтримали війну. З цією метою зібрано сотні тисяч карбованців і різні цінності на придбання обмундирування для козачих полків і ополчення, на купівлю коней, фуражу та продовольства.

Однією з форм участі українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. було постачання армії. З перших днів війни налагодилося забезпечення 2-ої російської армії. На сільських підводах продовольство, боєприпаси, порох і різне військове спорядження перевозилося з губерній України спочатку в Пінськ, Мозир, Рогачов, Бобруйськ, а звідти доставлялося в армію. У перевезенні запасів і спорядження для 2-ої армії було зайнято 17686 селянських підвід, з яких 5,5 тис. виставила Волинь. Спорядження для Дунайської армії, яка рухалась на Волинь, перевозили 2,5 тис. погоничів та 11 тис. коней і 5,5 тис. возів. У цілому, до середини грудня 1812 р. армія одержала з України близько 167 тис. четвертей борошна, понад 21 тис. четвертей круп, 283 тис. четвертей вівса і 64 тис. четвертей сухарів, а також понад 22 тис. стройових коней.

Напружено працювали воєнні заводи. Особливе значення мав Шостинський пороховий завод. Він знаходився ближче від інших заводів до місця розташування військ і забезпечував порохом діючі сили армії та ополчення. За часів війни вони виготовили 24535 пудів пороху, десятки тисяч зарядів і тисячі пудів селітри.

У спеціальному наказі М. І. Кутузов оголосив подяку адміністрації заводу і видав 1,3 тис. крб. для винагороди майстрів і робітників. Багато воєнної продукції виготовив Луганський ливарний завод, зокрема близько 240 гармат і 80 тис. Пудів боєприпасів. Більше став виробляти продукції і Київський арсенал: відремонтував 134 гармати, виготовив близько 40 тис. рушниць і пістолетів, 35 тис. списів і шабель. Українські мануфактури поставили армії тисячі метрів сукна, полотна та іншого військового спорядження [1, 64].

Найбільш різким втіленням контрасту героїчного самопожертвування народних мас

було те, що відбувалося у правлячих верхах. Брат Олександра I царевич Константин Павлович, заховавшись від війни у Петербурзі, часу даремно не тратив. Він представив у Єкатеринбурзький полк 126 коней вартістю 225 рублів за кожного. «Економічний комітет засумнівався, адже грошей багато, що коні їх не коштують». Але імператор наказав і Костянтин отримав 28350 рублів. Потім коней прийняли: 45 із них солдати застрелили, щоб не захворіли інші, 55 – вирішили продати і негайно, а 26 – зачислили до полку.

28 червня 1812 р., виконуючи підписане імператором у Вільно «Попереднє розпорядження», губернський маршал граф Потоцький надіслав до Київського губернського правління так звану «Генеральну розкладку на постачання козаків в українське військо». З документу довідуємося, що з 552 624 зареєстрованих по всій губернії «душ разного состояния» під знамена боротьби із загарбниками стало тоді 3 558 козаків «при 312 унтер-офицерских лошадях», в тому числі, 324 бійці з Києва та Київщини [2, 14].

Архівні документи, зокрема, – листування місцевих посадових осіб різного рівня з Київським магістратом, датоване початком липня 1812 р., дають можливість краще уявити образ наших предків в часи французько-російської війни. «Из прилагаемой при сем выписки с генеральной раскладки, – читаємо в одній із службових реляцій предводителя київського повітового дворянства від 7 липня 1812 р., – усмотрит оный магистрат сколько следует поставит от города Киева казаков с верховыми лошадьми со сбруею и прочим на 15-е число сего месяца на сборное место Васильковского повета в местечко Белую Церковь. А при том за нужное почел оный магистрат уведомить, что, хотя не определяется ни лет, ни роста казакам, по силе Высочайше утвержденных правил, они должны быть поставлены из людей к казачьей службе совершенно способных, а лошади к верховой езде годны; что же касается до одежды для казаков и сбруи, то полукафтаны или куртки синие с воротниками по полкам, шаровары серые с выпушками по полкам, поясы, шапки, портупей, ладунки, чемоданы и шинели будут построены подрядом, таковое одяние

на одного человека будет стоить 75 руб., которые деньги следует вносить немедленно в Приказ общественного призрения, отдатчики же должны построить в натуре для каждого казака седло со всей сбруей, саквы, по две рубахи, по две пары сапог, шаровары холщевые, платок черный на шею, скребницу и щетку с нагайкой, шерсть с проволокою для султанов, лошадь и баклажку для воды; сверх же того от города Киева следует поставить под унтер-офицера одну лошадь со сбруей и одежду как в натуре положенную, так и подрядом исправляемую. Для того сообщаю оному магистрату с тем, дабы оный благоволил кому следует приказать о поставке значащегося по раскладке количества казаков с верховыми лошадьми и одной под унтер-офицера лошади со сбруей, мундиром и всем принадлежащим и непременно на 15-е число сего июня; уведомляю при том, что поступившие в войско казаки должны быть снабжены довольным количеством провианта, а для лошадей надлежит поставить также довольно овса» [5, 45–46].

Озброєнням місцевих жителів за рахунок фондів київського заводу «Арсенал», керував київський військовий губернатор, генерал від інфантерії М. А. Милорадович: «Из Киевского арсенала отпустить можно сабли и ружья, кавалерийские; по малому же количеству пистолетов и штуцеров, кои уже назначены для крепости, отпустить оных неудобно, которые можно бы требовать из Тираспольского полка арсенала. В Киевском арсенале находится также 16 тысяч пик в надлежащей исправности. А между милицейским оружием хоть и есть пики, но разных родов и не тако надежных. А посему назначил отпустить во все казачьи полки из арсенала. Милицейские же пики и так называемое оружие по сделанному уже на вооружение казаков пожертвованию дворянами, приказал я принять в Арсенал для назначения его для легких случающихся надобностей» [3, 20].

Як свідчать документи у другій половині червня 1812 р., Київська міська управа витратила на створення козацьких частин 4 710 рублів, в тому числі: 1) «издержано на покупку 13 лошадей – 2 529 р.; 2) на покупку 13 седел – 368 р.; 3) на починку седел и ишивку подушек – 73 р.; 4) на покупку узд – 26 р.;

5) на покупку гребен и щеток – 12 р.; 6) куплено 26 рубашек за 65 р.; 7) куплено 13 шаровар за 22 р.; 8) для казаков 13 саржевых платков на 39 р.; 9) подгастников 13 – 10 р.; 10) 25 пар сапог куплено за 130 р.; 11) на саквы холста 30 едениц – на 7 р.; 12) на торбинки рядовым – 7 р.; 13) для 13 казаков Комиссии провиантской – 221 р.; 14) на обмундировку отдано в казну – 795 р.; 15) 13 нагаек по 50 копеек штука – 6 р.50 коп.; 16) для лошадей овса и сена на 30 р.; 17) в Белой Церкви издержано казаками на харчи – 55 р.; 18) на содержание отдатчиков и лошадей в Белой Церкви, еще до приема казаков, за квартиру, – 40 р.; 19) за извоз и доставление казаков троекратно в Белую Церковь съемщику уплачено – 50 р.; 20) на обертки холста куплено на 7 р.; 21) куплено 13 пар подков на 7 р.; 22) недоузтков и на аркан веревок на 20 р.; 23) для канцелярских писарей – 15 р.» [3, 69].

Французько-російська війна 1812 р. значною мірою ускладнила функції крайових посадовців. За умов надзвичайного часу київський цивільний губернатор О. Л. де-Санті, окрім суто традиційних обов'язків, був вимушений займатися й суто військовими справами. Так, у липні 1812 р. він веде напружене листування з начальником заводу «Арсенал» Х. Граве, щодо налагодження ефективної системи постачання армії військовою продукцією. Крім того, нащадок одного із славетних французьких родин, котрий волею Олександра I опинився на чолі величезного придніпровського регіону, особисто контролював військові набори з прилеглих до Києва Сквирського і Черкаського повітів.

Напружено працювали також органи місцевого самоуправління. Виконуючи розпорядження городского магістрату, завідувач міської ремісничої управи А. Кобець, її альтермани І. Радзешевський, А. Щербівський, В. Кравченко та чиновник 14-го класу Воргуленко регулярно подавали «на гору» укладені в алфавітному порядку іменні списки тих київських міщан, котрі виявили бажання потрапити до лав діючої армії. Кожен з цих документів містив відомості щодо прізвищ, імені й по-батькові майбутнього ополченця, дати його народження, кількості повних років життя й терміну мешкання в місті («старожилой»,

«новоприписанной» і т. д.), сімейного становища («женат или холост, дети есть или нет») та цехової приналежності.

Зазначені функціонери відповідали їй за те, щоб всі особи, яких вони зареєстрували, регулярно доправлялися на збірні пункти «вместе с лошадьми, с седлами, уздами, греблями, щетками, баклажками и всем, что казакам нужно одяжение, где в комиссии в полности отданы», «о квитанции отдатчиками не получено по причине отлучки главного начальника из Белой Церкви и отложено на другое время, о чем оному магистрату сия управа рапортует, поднося о казаках именной список, с означением, сколько издержано на покупку лошадей, седел с упряжью, для казаков одяжения, на харчи и прочее, и притом донося, что обрakovанных лошадей осталось шесть, кои находятся ныне на острове в пастыбе» [5, 47].

Кияни брали саму активну участь і у зведенні нових та реконструкції вже існуючих міських укріплень, що здійснювалося на випадок початку війни з Наполеоном та можливо-го прориву до міста окремих ворожих загонів. Так, вже у квітні 1812 р. Київський магистрат видав ремісничій управі наказ про доставку робітних людей від цехів для виконання фортифікаційних робіт наступного змісту: «Для таковых работ по сделанному соображению с инженерною командою необходимо нужно 5 500 человек рабочих» [5, 48].

Влітку 1812 р. російський генерал-лейтенант Опперман та військовий інженер Глухов керували зведенням редутів, казарм та батарей на берегах Дніпра. Саме тоді на околиці Києва силами майже 12 тис. киян і селян Київської губернії споруджувалися додаткові редуты, форти і батареї, будувалися і ремонтувалися призначені для солдат Третьої армії казарми тощо. Завдяки ж самовідданій праці населення і солдатів гарнізону вся величезна робота по підготовці Києва до оборони в основному була завершена до початку серпня 1812 року. Приблизно в той же самий час зусиллями киян споруджувався й черговий міст через Дніпро.

Різні категорії жителів адміністративного центру Південно-Західного краю забезпечували діючі частин продовольством і тягловою силою. Коли 25 травня 1812 р., у відповідності

до царського Маніфесту, «повелено было собрать с Киевской губернии 7000 волов и из их числа 5000 – для продовольствия войск, а две тысячи – для перемещения военных грузов», певна частина цього завдання перепала безпосередньо й на долю киян. Згідно зі статистичною довідкою, підготовленою міським засідателем Т. Півенським 7 червня 1812 р., 5236 «христианского закона купцов, цеховых, мещан и иностранных гостей» міста поставили до казни 57, а 1159 «лиц иудейского исповедания, причисленных по ведомостям к Васильковскому повету» – 14 волів для харчування російських солдат [5, 48].

Отже, хоча на початковому етапі війни велика армія Наполеона мала значні переваги, успішно проводила наступи на території Росії, внаслідок правильно обраної тактики боротьби з боку російської армії та вдалої партизанської війни була блокована, зазнала значних людських і матеріальних втрат та врешті-решт зазнала нищівної поразки.

Список використаних джерел

1. Абаліхін Б. С. Участь народних мас України у війні / Б. С. Абаліхін // Український історичний журнал. — 1987. — № 10. — С. 61—69.
2. Абаліхін Б. С. Український народ у Вітчизняній війні 1812 року. Зб. документів / Б. С. Абаліхін. — К.: Українське видавництво політичної літератури, 1948. — 148 с.
3. Буцик А. К. Вітчизняна війна 1812 року і крах наполеонівської імперії / А. К. Буцик. — К., 1959. — 80 с.
4. Донік О. М. Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. / О. М. Донік // Україна: хронологія розвитку. — К., 2011. — Т. 5. — 559 с.
5. Машкін О. Київ та кияни у вітчизняній війні 1812 року / О. Машкін, С. Тимошенко // Краєзнавство. — 2012. - № 4. — С. 42—49.
6. Стрельський В. И. Участие украинского народа в Отечественной войне 1812 года / В. И. Стрельський // Історичний збірник Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1952. — Вип. № 3. — С. 128—129.
7. Явтушенко В. Вплив Вітчизняної війни 1812 року на формування української національної самосвідомості / В. Явтушенко, Л. Бадєєва // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеонівських війнах. Науковий збірник: Матеріали Міжнародної історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 200-річчю війни 1812 року (11–12 травня 2012 року, м. Луцьк); упоряд. А. Силук, О. Златогорський. — Луцьк, 2012. — Вип. 41. — С. 4—6.
8. Ястребов Ф. О. Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. / Ф. О. Ястребов // Історія Української РСР: у 2 т. / Редкол.: К. К. Дубина (голов. ред.), І. О. Гуржій (заст. гол. ред.), В. А. Дядиченко, О. К. Касименко, М. І. Супруненко, Ф. П. Шевченко; АН УРСР. Інститут історії. — К.: Наук. думка, 1967. — Т. 1. — 807 с.

V. STETSENKO
Pereiaslav-Khmelnytskyi

THE ROLE PEACEFUL POPULATION UKRAINE IN REBUFF ENEMY INVASION IN PATRIOTIC WAR OF 1812

The article examines role of civilians in the events of 1812. The report focuses in assisting of the Ukrainian people in securing the army with everything necessary. In the article drawn attention to the guerrilla movement, which was distributed to captured by the French territory.

Key words: War the Ukrainian people, the guerrilla movement, patriotism, dogface, militia, fodder, food.

В. И. СТЕЦЕНКО
г. Переяслав-Хмельницький

РОЛЬ МИРНОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ОТПОРЕ ВРАЖЕСКОГО НАШЕСТВИЯ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1812 ГОДА

В статье рассмотрена роль мирного населения в событиях 1812 года. Исследование акцентирует внимание на помощи украинскому народу в обеспечении армии всем необходимым. В статье обращено внимание на партизанское движение, которое распространилось на захваченной французами территории.

Ключевые слова: война, украинский народ, партизанское движение, патриотизм, рекрут, ополченцы, фураж, продовольствие.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2015

УДК 330(477)«1985-1991»

І. І. ХОМУТОВСЬКА, М. М. ШИТЮК

м. Миколаїв
dekekonom@local.mdu.edu.ua

ЕКОНОМІКО-ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ УРСР В РОКИ «ПЕРЕБУДОВИ»

В статті досліджено трансформаційні процеси економіко-господарського механізму УРСР в роки «перебудови» (1985–1991 рр.). Значна увага приділена пізнанню етапу «перебудови», як соціально-економічного явища в Українській РСР. Розвинуто думку, що УРСР до 1991 року як «держжава» була повністю економічно інтегрована в СРСР і не мала суверенного господарства. Здійснено аналіз господарської діяльності України в період «перебудовного» етапу та обґрунтовано стримуючі чинники економічного розвитку України в даний період. Визначено причини провалу етапу «перебудови», які були похідними від протиприродного взаємозв'язку економіки і політики партії.

Ключові слова: економіко-господарський механізм, перебудова, режим КПРС, система господарювання, управління, продукція.

Розвиток світової цивілізації базується на постійному змінненні суспільного порядку в напрямку удосконалення соціально-економічного укладу країн та у відповідності до загально-цивілізаційного прогресу. Досліджуючи соціокультурні фактори в системі глобальної економічної інтеграції В. Є. Куриляк виділяє крах комунізму (Collapse of Communism) та крах системи планової економіки в СРСР

серед десяти найважливіших подій, які формували сучасний глобальний цивілізаційний ландшафт світової економіки [3].

В історико-еволюційному поступі розвитку суспільства господарський порядок і суспільно-економічні інститути, взаємовідносяться між людьми та їх дії (зумовлені існуючим порядком) складають економічну систему як частину соціального життя. Економічний